

SOUDNÍ KONTROLA NEPŘIMĚŘENÝCH (ZNEUŽÍVAJÍCÍCH) UJEDNÁNÍ Z ÚŘEDNÍ PRAVOMOCI

SILVIA VYSKOČILOVÁ

Abstract: *Ex Officio Control of Unfair Contract Terms by Courts*

The contribution deals with the issue of ex officio control of unfair contract terms by courts, which follows from Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair contract terms in consumer contracts and from the decision-making practice of the European Court of Justice. The author deals with the issue of the court's procedure in civil proceedings during the application of the unfairness test, especially with regard to consequences.

Keywords: unfair contract terms; *ex officio* control; putative juridical act; invalidity of a juridical act; unfairness test

Klíčová slova: nepřiměřená (zneužívající) ujednání; kontrola z úřední pravomoci; zdánlivé právní jednání; neplatnost právního jednání; test přiměřenosti

DOI: 10.14712/23366478.2022.22

I.

Fundamentálním harmonizačním předpisem Evropské unie upravujícím tzv. nepřiměřená – zneužívající – ujednání je Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách¹ ve spotřebitelských smlouvách (dále jen „Směrnice“). Tato Směrnice byla původně do českého právního řádu implementována zákonem č. 367/2000 Sb.,² kterým došlo k novelizaci původního občanského zákoníku

¹ Český překlad směrnice užívá doslovného překladu pojmu „*unfair terms*“, a to i přesto, že v původním textu se hovoří o nekalých, nespravedlivých či zneužívajících podmínkách než o nepřiměřených ujednáních. Pro účely tohoto článku tak bude užíván pojem „*zneužívající ujednání*“, se kterým počítala novela občanského zákoníku jako vládního návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, vedená jako sněmovní tisk 994. Ta měla sjednotit termín na „*zneužívající ujednání*“, a to zejména z důvodu zvýšení povědomí o této regulaci. Projednávání sněmovního tisku však bylo ukončeno s koncem VIII. volebního období PSP ČR (2017–2021). Pro účely tohoto článku je na vybraných místech v poznámkovém aparátu poukázáno i na další změny, které měly být novelou provedeny, neboť je pravděpodobné, že k projednání novely v novém volebním období bude znovu přistoupeno.

² Novelou č. 367/2000 Sb. došlo k implementaci nejen Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, ale rovněž Směrnice Rady 85/577/EHS z 20. prosince 1985, o ochraně spotřebitele při smlouvách sjednávaných mimo obchodní provozovnu, a Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES z 20. května 1997, o ochraně spotřebitele z hlediska smluv sjednávaných na dálku.

č. 40/1964 Sb. (dále jen „ObčZ 1964“), který se stal jedním z hlavních soukromoprávních předpisů poskytujících ochranu spotřebitelům. Směrnice byla založena na principu minimální harmonizace, takže členské státy mohly přijmout nebo ponechat v platnosti právní úpravu v oblasti působnosti směrnice přísnější s vyšší mírou ochrany spotřebitele, než jaká je vyžadována (čl. 8 Směrnice). Principu minimální harmonizace využil český zákonodárce zejména v oblasti věcné působnosti Směrnice, neboť ochranu vztáhl na veškeré spotřebitelské smlouvy, nikoliv jen na ty, které nebyly sjednány individuálně (čl. 3 odst. 1 Směrnice a § 56 ObčZ 1964).

Do účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, doznala právní úprava bohatý legislativní vývoj. Docházelo jednak k implementaci dalších evropských směrnic,³ jednak ke zpřesnění či odstranění nedostatečností tehdy platné a účinné právní úpravy.⁴ Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. (dále jen „ObčZ 2012“) soukromoprávní úpravu ochrany spotřebitele vtělil do části upravující relativní majetková práva, hlavy první a dílu čtvrtého označovaného jako „Ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem“. Do obecné části těchto ustanovení byla rovněž zařazena i právní úprava zneužívajících ujednání (§ 1812 – § 1815 ObčZ 2012). V oblasti právní úpravy zneužívajících ujednání v zásadě navázal na původní právní úpravu obsaženou v ObčZ 1964, a to s přihlédnutím ke všem doposud implementovaným evropským směrnicím včetně Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. října 2011 o právech spotřebitelů, která slučuje právní úpravu smluv uzavíraných distančním způsobem a smluv uzavíraných mimo prostory obvyklé pro podnikání.

Generální klauzule o zneužívajících ujednáních (§ 1813 ObčZ 2012) vychází z původní úpravy,⁵ kterou navíc rozšiřuje, resp. zpřesňuje ve větě druhé o kritéria požadovaná Směrnicí.⁶ Podle § 1813 ObčZ 2012 se má za to,⁷ že jsou zakázána ujednání, která zakládají v rozporu s požadavkem přiměřenosti⁸ významnou nerovnováhu práv nebo povinností stran v neprospěch spotřebitele. To neplatí pro ujednání o předmětu plnění nebo ceně,⁹ pokud jsou spotřebiteli poskytnuty jasným a srozumitelným způsobem (tj. transparentně).

³ Např. Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 94/47/ES, o ochraně spotřebitele při prodeji nemovitostí s právem děleného užívání (zákon č. 135/2002 Sb.), později nahrazena Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2008/122/ES, o ochraně spotřebitele ve vztahu k některým aspektům smluv o dočasném užívání ubytovacího zařízení (timeshare), o dlouhodobých rekreačních produktech, o dalším prodeji a o výměně.

⁴ Zákonem č. 56/2006 Sb. došlo ke zpřesnění vymezení spotřebitelských smluv, které se nevztahovalo již jen na smlouvy podle části osmé původního občanského zákoníku, nebo zákonem č. 155/2010 Sb. došlo k nahrazení relativní neplatnosti nepřiměřených ujednání za neplatnost absolutní.

⁵ Ustanovení § 56 ObčZ 1964.

⁶ Podle čl. 4 odst. 2 Směrnice se nevztahuje na hlavní předmět smlouvy, cenu, odměnu, jsou-li ujednání sepsána jasným a srozumitelným jazykem.

⁷ Novela ObčZ 2012 vedená jako sněmovní tisk 994 měla odstranit vyvratitelnou právní domněnku „*má se za to*“, neboť bude-li naplněna hypotéza právní normy, půjde vždy o zakázaná ujednání.

⁸ Novela ObčZ 2012 vedená jako sněmovní tisk 994 měla nahradit termín „*přiměřenost*“ termínem „*poctivost*“, který z hlediska jazykového výkladu více odpovídal směrnicové předloze.

⁹ Novela ObčZ 2012 vedená jako sněmovní tisk 994 měla nahradit termín „*předmět plnění nebo cenu*“ termínem „*hlavní předmět závazku*“ a „*posouzení přiměřenosti vzájemného plnění*“.

Speciální klauzule obsahující demonstrativní výčet zneužívajících ujednání, tzv. „black list“¹⁰ (§ 1814 ObčZ 2012), vychází rovněž z původní úpravy,¹¹ kterou opět zpřesňuje a rozšiřuje o další příklady ujednání,¹² která jsou považována za zneužívající. Vychází přitom z informativní přílohy Směrnice. Je nutné zdůraznit, že český zákonodárce přistoupil k převzetí některých vybraných typů ujednání i přesto, že povinnost převzetí této přílohy pro členské státy neplyne. Ze Směrnice ani neplyne, že všechna v příloze uvedená ujednání jsou automaticky považována za zneužívající. I v tomto případě český zákonodárce zvolil úpravu přísnější. To znamená, že všechna ujednání uvedená ve výčtu jsou považována za zneužívající vždy, a tudíž soudy nemusí jejich zneužívající charakter vůbec posuzovat.

V čem však ObčZ 2012 naopak nenavázal na původní úpravu, je **následek** existence zneužívajících ujednání ve spotřebitelských smlouvách. Původně se vycházelo nejprve z relativní¹³ a posléze absolutní neplatnosti takovýchto ujednání.¹⁴ Současný ObčZ 2012 však vychází z následku spočívajícího ve zdánlivosti právního jednání (tzv. *non negotium*), ke kterému se nepřihlíží, ledaže by se spotřebitel zneužívajících ujednání sám dovolal (§ 1815 ObčZ 2012). Ze Směrnice pro členské státy jednoznačně nevyplývá, jaký konkrétní způsob následku by existence zneužívajících ujednání měla mít. Z čl. 6 Směrnice pouze plyne, že členské státy jsou povinny zajistit, že ujednání nebudou podle vnitrostátních norem pro spotřebitele závazná a zbylá ujednání (smlouva) zůstávají závazná za předpokladu, mohou-li nadále existovat bez těchto ujednání. Je na členských státech, jaký konkrétní následek v případě existence zneužívajících ujednání zvolí (např. neplatnost, neúčinnost, nebo zdánlivost).¹⁵ Z Pokynů Evropské komise k výkladu a uplatňování Směrnice však nicméně vyplývá, že zamýšlené ochrany dosáhne nejučinněji neplatnost zneužívajících ujednání.¹⁶ Pokyny Evropské komise k výkladu a uplatňování Směrnice vychází z rozhodnutí Soudního dvora EU (dále jen „SDEU“), „[...] že smluvní ujednání, které je prohlášeno za zneužívající, musí být v zásadě považováno za ujednání, které nikdy neexistovalo, takže nemůže mít účinky vůči spotřebiteli [...]“.¹⁷

¹⁰ Novela ObčZ 2012 vedená jako sněmovní tisk 994 měla v § 1814 odst. 2 ObčZ 2012 doplnit seznam zakázaných ujednání rovněž o seznam ujednání, u kterých se předpokládá, že jsou zakázána, nebude-li prokázán opak (vyvratitelná právní domněnka), tzn. „grey list“.

¹¹ Ustanovení § 56 odst. 3 ObčZ 1964.

¹² Jde o § 1814 písm. j), k) a l) ObčZ 2012.

¹³ Původní znění § 55 odst. 2 ObčZ 1964 upravovalo neplatnost jako neplatnost relativní, které bylo zapotřebí se dovolat. Úprava byla předmětem mnoha kritik z důvodu nesprávné implementace Směrnice 93/13/EHS. Např. SELUCKÁ, M. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 134; HULMÁK, M. Komentář k § 55 OZ. In: ŠVESTKA, J. – SPÁČIL, J. – ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník I: § 1–459: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 532–534.

¹⁴ Změna § 40a ve spojení s § 55 odst. 2 ObčZ 1964.

¹⁵ Shodně rovněž VÍTOVÁ, B. *Nepřiměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromého práva*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 199.

¹⁶ Pokyny ze dne 22. 7. 2019 k výkladu a uplatňování směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o zneužívajících ujednáních ve spotřebitelských smlouvách [online]. 24. 7. 2019, s. 43 [cit. 2022-01-31]. Dostupné na: <https://www.mpo.cz/cz/ochrana-spotrebitele/eu-a-spotrebitel/pokyny-evropske-komise-k-vykladu-a-uplatnovani-smernice-o-zneužívajících-ujednáních-ve-spotřebitelských-smlouvách--247940/>.

¹⁷ Rozsudek ze dne 21. 12. 2016 ve spojených věcech Gutiérrez Naranjo, C-154/15, C-307/15 a C-308/15, bod 61.

II.

Pokud jde o **prostředky ochrany** ve vztahu k existenci zneužívajících ujednání, vyplývá z čl. 7 Směrnice povinnost pro členské státy zajistit přiměřené a účinné prostředky zabráňující jejich dalšímu užívání ve spotřebitelských smlouvách. Za tímto účelem členské státy měly umožnit uplatnit vhodné a účinné prostředky osobám a organizacím, které mají zájem na ochraně spotřebitele. Uvedené subjekty by měly mít možnost požádat soudy nebo příslušné správní orgány o rozhodnutí a posouzení, event. prohlášení, že ujednání sepsaná pro obecné použití jsou (ne)přiměřená. Prostředky mohou směřovat jak samostatně, tak společně proti prodávajícím či dodavatelům ze stejného hospodářského odvětví či jejich sdružením, co obdobná obecná ujednání používají. Komentářová literatura¹⁸ poukazuje na to, že smyslem Směrnice je zejména zakázat užívání konkrétních ujednání obecně, nikoliv jen na základě žaloby jednotlivého spotřebitele. Je otázkou, zda tomuto požadavku v současné době odpovídá nějaký dostupný legální prostředek. Někteří autoři¹⁹ poukazují na návrh na zahájení řízení u soudu o zdržení se protiprávního jednání ve věci ochrany práv spotřebitelů sdružením, profesním organizacím,²⁰ jež mají oprávněný zájem na ochraně spotřebitele, a subjektům uvedeným v seznamu osob oprávněných k podání tohoto návrhu. Podáním návrhu soudu je v takovém případě založena překážka litispendence (§ 83 odst. 2 písm. b) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, dále jen „OSŘ“) ve vztahu k dalším, event. totožným, nárokům dalších spotřebitelů, které pak vedou k rozšíření účinků závaznosti právní moci rozhodnutí i vůči dalším spotřebitelům s totožnými nároky (§ 159a odst. 2 OSŘ). Zároveň je možné podle § 155 odst. 4 OSŘ ve věcech ochrany práv spotřebitelů přiznat na návrh spotřebitele právo rozsudek uveřejnit na náklady neúspěšného účastníka a podle okolností případů stanovit též rozsah, formu a způsob uveřejnění. Někteří autoři²¹ však k této veřejnoprávní ochraně zaujímají stanovisko, že jde o ochranu, která **nereflektuje problematiku zneužívajících klauzulí**, a jedinou obranou zůstává civilní soudnictví. S těmito závěry lze souhlasit, neboť v české právní úpravě nenalezneme doposud žádný prostředek, kterým by bylo možné se obrátit na soud nebo příslušné správní orgány o posouzení a rozhodnutí o (ne)přiměřenosti obecného typového ujednání. Spotřebitelům proto nezbyvá než se v konkrétním případě obrátit na soud, event. na orgán mimosoudního řešení spotřebitelských sporů (např. Finanční arbitr²²). Do budoucna by tento nedostatek mohla odstranit úprava komplexního vymáhání hromadných nároků, na kterém se shoduje většina laické i odborné veřejnosti, i přesto, že vybízí k obezřetnému přístupu.²³

¹⁸ HULMÁK, *Komentář k § 55 OZ*, s. 535.

¹⁹ Tamtéž, s. 535; nebo PELIKÁNOVÁ, I. – PELIKÁN, R. *Komentář k § 1815 NOZ*. In: ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek V (§ 1721 až 2520)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 199.

²⁰ Podle § 25 zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele.

²¹ PELIKÁNOVÁ – PELIKÁN, *c. d.*, s. 199.

²² Finanční arbitr ve svém nálezu ze dne 8. 1. 2014, e. č. FA/211/2014, r. č. 54/SU/2013, s. 25–26, provedl důkladný test přiměřenosti smlouvy o úvěru uzavřené adhezním způsobem, a to včetně všeobecných obchodních podmínek a sazebníku.

²³ WINTEROVÁ, A. *Poznámky k vybraným aspektům hromadné žaloby*. In: HAVLÍČEK, K. – KOVÁŘOVÁ, D. *Hromadné žaloby: sborník z odborného právního sympozia*. Praha: Stálá konference českého práva, 2017, s. 22.

III.

Na úrovni procesních norem doposud nedošlo k žádné harmonizaci s právem EU, a úprava je tak ponechána na vnitrostátních úpravách členských států. SDEU však byla judikována řada procesních pravidel vyvažujících slabší postavení spotřebitelů, která jsou vůči členským státům nepřímou účinná.²⁴ Jednak jde o pravidlo odpovídající **zásadám rovnocennosti a efektivit**,²⁵ jednak o pravidlo, na základě kterého jsou vnitrostátní soudy povinny zneužívající ujednání **přezkoumat, a to i bez návrhu z úřední pravomoci (*ex officio*)**.²⁶ Pravidlo rovnocennosti znamená, že procesní pravidla pro ochranu práv, která vyplývají z práva EU, nesmí být méně příznivá než pravidla, která se uplatňují na ochranu obdobných práv podle vnitrostátní právní úpravy.²⁷ Na základě efektivit pak nesmí dojít k tomu, že vnitrostátní procesní pravidla znemožní spotřebitelům uplatnit práva, která vyplývají z práva EU.²⁸ SDEU s ohledem na spotřebitelské právo tato pravidla dále rozvíjí a vyvozuje z nich celou řadu konkrétních procesních požadavků naplňujících účinnou ochranu spotřebitelů před zneužívajícími ujednáními, zejména v soudním řízení.

IV.

Spotřebitelské spory, jakožto spory vyplývající z poměrů soukromého práva, projednávají soudy, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány (§ 7 odst. 1 OSŘ). Za tyto jiné orgány ve vztahu ke spotřebitelským sporům lze považovat smírčí vybrané orgány, které patří do systému mimosoudního řešení spotřebitelských sporů, např. Finanční arbitr.²⁹ Ani v takovém případě však není vyloučena soudní ochrana, neboť po rozhodnutí spotřebitelského sporu smírčím orgánem je možné podat návrh soudu na přezkum jeho rozhodnutí podle části V. OSŘ.³⁰

Spotřebitelské spory obecně mohou být zahájeny výlučně na návrh některého z účastníků řízení a soud postupuje tak, aby v řízení bylo možné rozhodnout během

²⁴ WHELANOVÁ, M. Účinky unijního práva ve světle judikatury Soudního dvora. *Správní právo* [online]. 2011, roč. XLIV, č. 6, s. 74–85 [cit. 2022-01-31]. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/ucinky-unijniho-prava-ve-svetle-judikatury-soudniho-dvora.aspx>.

²⁵ Rozsudek ze dne 18. 2. 2016 ve věci Finanmadrid, C-49/14, bod 40.

²⁶ Rozsudky ze dne 27. 6. 2000 ve věci Océano Grupo Editorial a Salvat Editores, C-240/98 až C-244/98, body 26, 28 a 29; rozsudek ze dne 21. 11. 2002, Cofidis, C-473/00, body 32 a 33; rozsudek ze dne 26. 10. 2006 ve věci Mostaza Claro, C-168/05, body 27 a 28; rozsudek ze dne 4. 6. 2009, Pannon GSM, C-243/08, bod 32; rozsudky ze dne 14. 6. 2012 ve věci Banco Español de Crédito, C-618/10, body 42 a 43; rozsudek ze dne 21. 2. 2013 ve věci Banif Plus Bank, C-472/11, bod 22; rozsudek ze dne 1. 10. 2015 ve věci ERSTE Bank Hungary, C-32/14, bod 41; rozsudek ze dne 28. 7. 2016 Milena Tomášová, C-168/15, body 28–31.

²⁷ Pokyny k výkladu a uplatňování směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o zneužívajících ujednáních ve spotřebitelských smlouvách, s. 43.

²⁸ Tamtéž, s. 43.

²⁹ VEDRAL, J. K postavení finančního arbitra jako správního orgánu. *Správní právo*. 2016, roč. XLIX, č. 5, s. 268.

³⁰ Ustanovení § 7 odst. 2 a § 244 odst. 1 OSŘ. Soud může rozhodnutí potvrdit a žalobu účastníků řízení zamítnout nebo nahradit rozhodnutí smírčího orgánu rozhodnutím svým, a to v tom rozsahu, v jakém bylo účastníky řízení soudu předloženo.

jediného jednání. Postupuje v souladu s projednací zásadou a vychází zásadně z účastníků tvrzených skutečností a předložených důkazů. Nad rámec soud může provést i jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebná ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu (§ 120 odst. 2 OSŘ).

Z Pokynu³¹ k výkladu a uplatňování Směrnice jasně vyplývá, že kontrola zneužívajících ujednání (tzv. test přiměřenosti) soudem není v rozporu se zásadami civilního řízení, zejména pak se zásadou dispoziční a projednací. Lze souhlasit s tím, že samotné provedení testu přiměřenosti neodporuje zásadám civilního řízení. Soud má proto povinnost provést kontrolu, avšak za předpokladu, má-li k dispozici informace o právním a skutkovém stavu, které jsou pro tyto účely nezbytné.³² To znamená, že soud musí učinit přezkum veškerých skutkových tvrzení, neboť je nutné vyjít pouze ze zjištěného skutkového stavu. Někteří autoři³³ jsou toho názoru, že kontrola zneužívajících ujednání *ex officio* by měla vycházet pouze z tvrzení, která jsou soudu účastníky řízení předložena a o kterých se soud dozví. Není-li soud na zneužívající ujednání účastníky řízení upozorněn nebo nevyjdou v řízení najevo, soud není povinen z vlastní iniciativy nepřiměřenost ujednání zkoumat. S uvedenými závěry lze souhlasit, neboť postup je v souladu jak s projednací zásadou, tak s postupem SDEU, který rovněž připustil provedení testu přiměřenosti za předpokladu znalosti nezbytných informací o právním a skutkovém stavu.³⁴ Lze proto dojít k závěru, že současná procesní úprava českého sporného nalézacího řízení (avšak bez ohledu na zkrácené formy civilního řízení) není z obecného hlediska prozatím v rozporu jak s požadavky Směrnice, tak s požadavky SDEU.

Při konkrétním přezkumu zneužívajících ujednání soud bude postupovat obdobně jako v případě jiných sporů, jejichž spor o právo vyplývá ze smluvních ujednání, avšak s tím rozdílem, že soud je navíc povinen, a to i bez návrhu účastníků, přezkoumávat ujednání z úřední povinnosti z hlediska jejich rozporu s požadavkem přiměřenosti zakládajícím významnou nerovnováhu práv nebo povinností stran v neprospěch spotřebitele. Soud proto nejprve vyloží právní jednání z hlediska jejich obsahu³⁵ (§ 555 ObčZ 2012) a dále přejde k posouzení, zda splňují všechny náležitosti podmiňující jednak jejich existenci (posouzení zdánlivosti), jednak jejich platnost (posouzení absolutní neplatnosti) s ohledem na význam té které náležitosti (náležitost subjektu, vůle, projevu,

³¹ Pokyny k výkladu a uplatňování směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o zneužívajících ujednáních ve spotřebitelských smlouvách, s. 58.

³² HULMÁK, M. Komentář k § 1815 OZ. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V: závazkové právo: obecná část* (§ 1721–2054): komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 477.

³³ Tamtéž, s. 477.

³⁴ Např. rozsudek ze dne 13. 9. 2018 ve věci Profi Credit Polska, C-176/17, bod 42: „V tomto kontextu je třeba zaprvé zdůraznit, že podle ustálené judikatury je vnitrostátní soud povinen z úřední povinnosti posoudit zneužívající povahu smluvního ujednání spadajícího do působnosti směrnice 93/13 a odstranit tak nerovnováhu, která existuje mezi spotřebitelem a prodávajícím nebo poskytovatelem, pokud má za tímto účelem k dispozici nezbytné informace o právním a skutkovém stavu.“ V tomto bodě odkazuje SDEU na rozsudek ze dne 21. dubna 2016 ve věci Radlinger a Radlingerová, C-377/14, bod 52; a rozsudek ze dne 21. prosince 2016 ve věci Gutiérrez Naranjo, C-154/15, bod 58; a další.

³⁵ Není-li to možné, podle úmyslu jednajících za předpokladu, že byl tento úmysl druhé straně znám, anebo o něm musela vědět (§ 556 odst. 1 věta první ObčZ 2012). Pokud není možné zjistit úmysl jednajících, přisuzuje se projevu vůle význam, jaký by mu přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen (§ 556 odst. 1 věta druhá ObčZ 2012). Při výkladu není vyloučeno přihlídnout i k praxi, kterou si strany již zavedly (§ 556 odst. 2 ObčZ 2012).

předmětu projevu vůle, popř. vzájemného poměru vůle a jejího projevu).³⁶ Poté podrobí ujednání testu přiměřenosti.

O zdánlivé právní jednání půjde tehdy, nejsou-li splněny zvláštní náležitosti projevu vůle taxativně uvedené v § 551 – § 553 ObčZ 2012, tzn. bude-li absentovat vůle nebo nebyla-li zjevně projevena vážná vůle nebo nelze-li zjistit obsah právního jednání pro jeho neurčitost či nesrozumitelnost. Svou povahou jde o nejzávažnější vady právního jednání, které spočívají v nedostatku elementárních náležitostí.³⁷ Posoudí-li si soud právní jednání jako zdánlivé, nebude k němu vůbec přihlížet,³⁸ tj. jde o neexistující ujednání.

O neplatné právní jednání (roz. absolutně neplatné, nikoliv relativně neplatné; pouze k absolutně neplatnému právnímu jednání může soud přihlížet i bez návrhu) naopak půjde tehdy, jde-li o ochranu veřejného zájmu alespoň širšího okruhu osob, tj. pokud se zjevně přičí dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek, anebo zavazuje k plnění od počátku nemožnému (§ 588 ObčZ 2012). V případě, že soud vyhodnotí právní jednání jako absolutně neplatné, hledí se na toto právní jednání, jako by vůbec nebylo učiněno (*ex tunc*), a tedy nemá žádné právní následky. Na rozdíl však od zdánlivosti, kdy právní jednání nebylo vůbec učiněno, se u neplatného právního jednání předpokládá, že učiněno bylo, avšak finguje se, že učiněno nebylo.³⁹ Svou povahou proto nejde o tak závažné nedostatky právního jednání jako v případě zdánlivosti. Tomu nasvědčuje i výkladové pravidlo, na základě kterého jsou soudy povinny při výkladu ujednání upřednostnit výklad, který nezakládá jejich neplatnost, před výkladem, který neplatnost ujednání zakládá, pokud jsou možné oba výklady.⁴⁰

Zůstává otázkou, jakým způsobem by měl soud přistoupit k přezkumu **zneužívajících ujednání** za předpokladu českým zákonodárcem stanoveného následku spočívajícího ve zdánlivosti. Jak bylo již výše uvedeno, z čl. 6 odst. 1 Směrnice vyplývá, že zneužívající ujednání nejsou pro spotřebitele závazná. Jakým konkrétním následkem nezávaznosti členské státy dosáhnou, je na jejich uvážení. I přesto český zákonodárcе zvolil následek ve formě zdánlivosti, tedy z pohledu obecné právní teorie následek postihující nejzávažnější vady právního jednání. Bylo úmyslem zákonodávce postavit zneužívající ujednání na stejnou úroveň jako např. právní jednání bez zjevně projevené vážné vůle? Domnívám se, že odpověď na tuto otázku je pro soud, který závazně posuzuje zdánlivost či neplatnost právního jednání, důležitá. Vyhodnotí-li totiž soud ujednání nejprve jako existující (nikoliv zdánlivé podle § 551 – § 553 ObčZ 2012), posléze platné (nikoliv absolutně neplatné podle § 588 ObčZ 2012), lze si jen obtížně představit, že po provedeném testu přiměřenosti dojde k závěru o jeho neexistenci, tj. zdánlivosti. Tím spíše, může-li se spotřebitel zneužívajícího ujednání dovolat (!). Nad povahou následku existence zneužívajících ujednání proběhla mezi odbornou veřejností diskuze,

³⁶ ZUKLÍNOVÁ, M. Občanskoprávní skutečnost. In: DVOŘÁK, J. – ŠVETSKA, J. – ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné 1: obecná část*. 2. aktual. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 158.

³⁷ TICHÝ, L. Komentář k § 551 NOZ. In: ŠVETSKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek V (§ 1721 až 2520)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1341.

³⁸ Za předpokladu, že nedošlo dodatečně k vyjasnění projevu vůle podle § 553 odst. 2 ObčZ 2012.

³⁹ ZUKLÍNOVÁ, c. d., s. 191.

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 23. dubna 2013 IV. ÚS 1783/11.

a to jak ve prospěch zdánlivosti,⁴¹ tak ve prospěch absolutní neplatnosti.⁴² Zároveň ani současná aplikační praxe soudů⁴³ není v povaze následku jednotná. S ohledem však na výše uvedené, jakož i smysl a logiku ObčZ 2012, lze přisvědčit spíše názoru, který upřednostňuje výklad o absolutní neplatnosti zneužívajících ujednání.

V.

Vliv unijní spotřebitelské legislativy, jakož i judikatury, je nepopíratelný. Úkolem členských států je usilovat o co nejúplnější a nejpresnější integraci do vnitřních právních řádů jednotlivých členských států EU. To se týká rovněž problematiky zneužívajících klauzulí, která do současnosti doznala bohatého legislativního vývoje. Tomuto dynamickému vývoji ostatně nasvědčuje např. i připravovaný, avšak doposud neprojednaný, vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (sněmovní tisk č. 994), který měl opět více přiblížit mj. i problematiku zneužívajících ujednání unijním požadavkům. Na druhou stranu v rámci harmonizace některých unijních předpisů jsou členské státy povinny podřídit se pouze minimálním standardům. Ne jinak tomu bylo i v případě implementace Směrnice Rady 93/13 EHS do českého právního řádu. Mezi tyto minimální standardy lze rovněž zahrnout i následek spojený s existencí zneužívajících ujednání, který je Směrnicí vyžadován pouze ve formě nezávaznosti takovéhoto ujednání. Český zákonodárce k existenci zneužívajících ujednání přistoupil přísněji, a to ve formě zdánlivosti, tj. neexistence ujednání. Z hlediska právní teorie, jakož i systematiky a logiky zákona se však tento přísný následek jeví jako nevhodný, neboť nereflextuje povinnost soudu posoudit právní jednání nejprve z hlediska jeho existence (zdánlivost), platnosti (absolutní neplatnost) a poté z hlediska (ne)přiměřenosti (zdánlivost). I přesto, že ve svém důsledku jak zdánlivost, tak absolutní neplatnost vyvolávají stejné účinky, lze mít následek ve formě absolutní neplatnosti za právně „čistší“ formu následku, který odpovídá systematice a logice zákona.

Dalším neméně podstatným závěrem, který plyne z neustálé se rozvíjející unijní legislativy spotřebitelského práva, je potřeba její reflexe do vnitrostátní právní úpravy, tj. v našem případě zejména do ObčZ 2012. To s sebou přirozeně nese jeho neustálé

⁴¹ Např. HANDLAR, J. Komentář k § 554 NOZ. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1–654): komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1764; HULMÁK, M. Komentář k § 1813 a § 1815. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V: závazkové právo: obecná část (§ 1721–2054): komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 442, 475.

⁴² PELIKÁNOVÁ – PELIKÁN, c. d., s. 198–199; VONDRÁČEK, O. Komentář k § 1815. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1920; PRAŽÁK, Z. Komentář k § 1813 až § 1815. In: PRAŽÁK, Z. – FIALA, J. – HANDLAR, J. a kol. *Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku: komentář k § 1721–2893 OZ*. Praha: Leges, 2017, s. 168.

⁴³ Např. v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2018, sp. zn. 26 Cdo 2666/2017, je vyloženo ustanovení § 1815 OZ jako absolutně neplatné právní jednání z důvodu, že se nepřiměřeného ujednání spotřebitelé nedovolali. Naopak např. v rozsudku Krajský soud v Ostravě ze dne 17. 9. 2019, č. j. 69 Co 77/2019-173, smluvní pokuta sjednaná v nepřiměřené výši zakládající významnou nerovnováhu práv a povinností stran v neprospěch spotřebitele je zakázaným ujednáním podle § 1813 ObčZ 2012, tudíž se k němu nepřihlíží, nemá žádné právní důsledky a nepřichází v úvahu smluvní pokutu moderovat (§ 2051 ObčZ 1964).

novelizace. Tento stav nelze považovat za žádoucí, neboť vnáší do soukromoprávního kodexu destabilizační prvky. Názor prof. Švestky na „*přijetí spotřebitelského kodexu neboli ucelené (komplexní) úpravy spotřebitelských poměrů jak soukromoprávní povahy, tak veřejnoprávní povahy, jehož sledovaným cílem by bylo – vedle odstranění nežádoucí roztržitosti předpisů a nastolení jejich stability – mj. odlehčit občanskému zákoníku od velkého množství materie, a tím učinit jeho základní úpravu přehlednější, jednodušší a uživatelsky dostupnější, jakož i – a to nikoliv v poslední řadě – čelit jeho častějším a nežádoucím novelizacím*“⁴⁴ je proto v současné době stále aktuální.

JUDr. Silvia Vyskočilová, Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
kubesova@prf.cuni.cz

⁴⁴ ŠVESTKA, J. Ochrana slabší strany a zásada rovnosti. In: DVORÁK, J. a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 95.